

НЕКРОПОЛА СПАЉЕНИХ ПОКОЈНИКА ИЗ РИМСКОГ ПЕРИОДА У ЉАНИКУ КОД ПРЕШЕВА

Александар Булатовић
Археолошки институт, Београд
Тони Чершков

Завод за заштиту споменика културе, Ниш

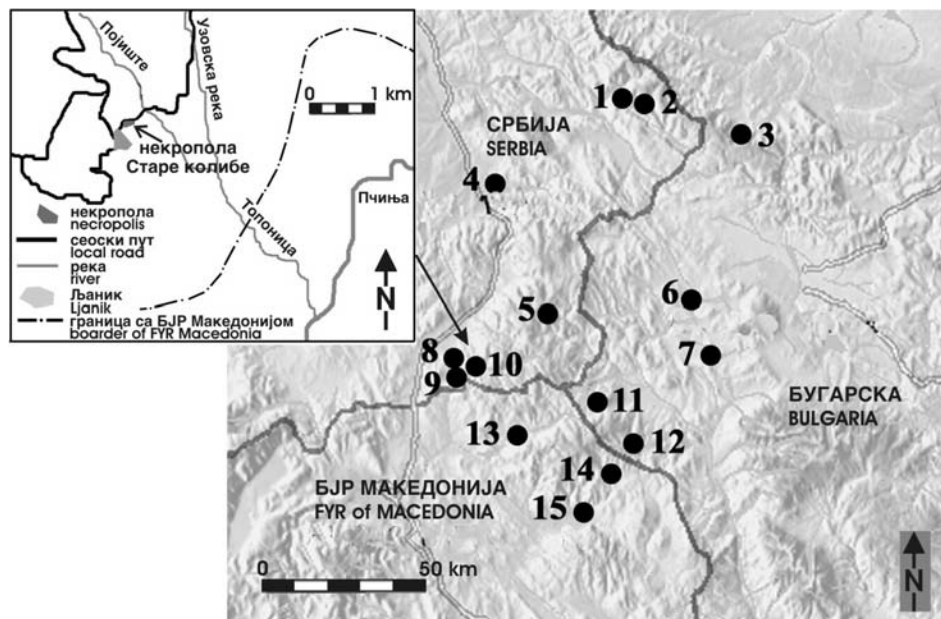
Апстракт: У селу Љаник у ошћини Прешево испражен је део некрополе са спаљеним покојницима из периода римске доминације. Са укупно 5 сонди испражено је 18 гробова. Раке су биле илико укопане у мрку земљу, а дна су била усечена у сцену где су били похрањени остаци са ломаче. Укоп је после загревања био покривен каменом конструкцијом. У неколико гробова пронађени су прилози у виду квадратних или правоугаоних посуда-жртвеника, бронзаних новчића, фибула, врха коља, звездених клинова и др. Према прилозима некропола је хронолошки одређена у III в. Стилско-типолошке особине керамичких посуда и секулкрални обред указују на аутохтоно трачко славовништво на чију културу римска цивилизација није значајније утицала.

Кључне речи: Љаник, спаљени покојници, камене конструкције, посуде-жртвеници, Трачани, III век.

Љаник је смештен на источним падинама планине Рујен, око 2 km западно од реке Пчиње и око 1 km северно од државне границе са БЈР Македонијом (сл. 1). Локалитет Старе колибе налази се на северо-источној периферији села, на овалном брежуљку између две сеоске речице које се недалеко од локалитета уливају у Узовску реку на надморској висини од 611 m, на 21° 49' 28" географске дужине и 42° 18' 52" географске ширине. Локалитет је регистрован 1998, када су мештани Н. Цветковић и М. Денковић пронашли две правоугаоне посуде¹ „које су биле пуне пепела и гарежи”. Касније је откривено да су у њима нађена два недовољно читка новчића кована у виминацијумској ковници, што је некрополу датовало у период после 239. г.² На јесен 2005, у оквиру пројекта „Систематско рекогносцирање општина Прешево, Бујановац и

¹ Посуде-жртвеници имају форму здела, дубине до десетак центиметара, приближно квадратног или правоугаоног дна, од кога се благо укоси, под углом до тридесетак степени, уздижу стране, окончане ободом неправилних или заобљених углова.

² На податку се захваљујемо Р. Кадрију из Лучана.

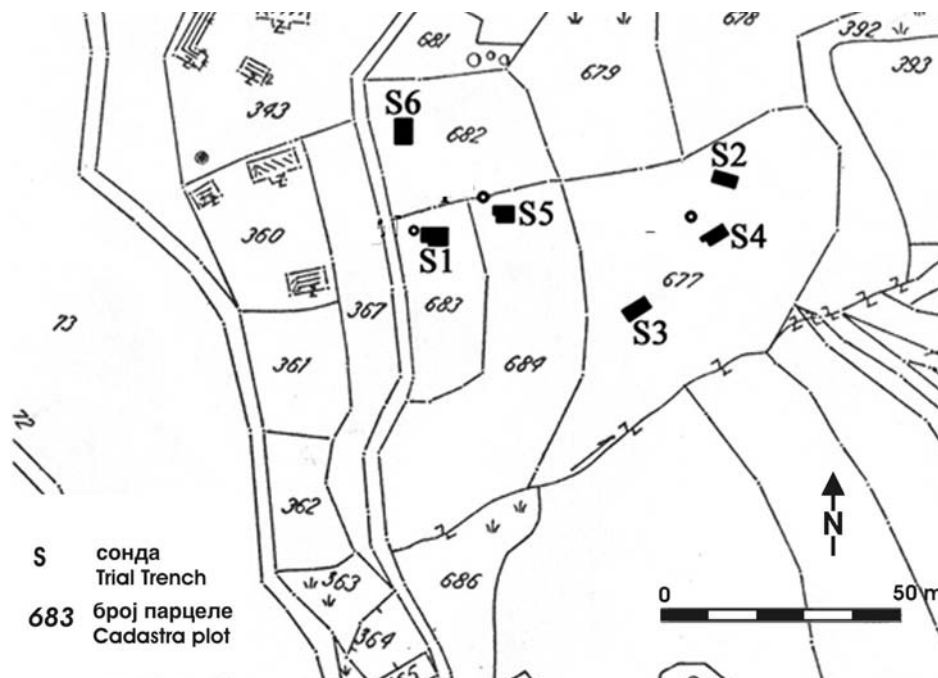

Сл. 1. Карта налазишта некропола са правоугаоним посудама-жртвеницима у ширем региону: 1. Љубавица, Мала Лукања, Пирот; 2. Камик, Мала Лукања, Пирот; 3. Крешта, Драшан; 4. Каменитица-Моравиште, Мала Копашница, Лесковац; 5. Стојкова њива, Доња Љубата, Босилеград; 6. Кралев дол, Перник; 7. Самоковско, Поповјане; 8. Горњо обрусце, Себрат, Прешево; 9. Длге њиве, Свињиште, Прешево; 10. Старе колибе, Љаник, Прешево; 11. Хисарлик, Ђустендил; 12. Кадин мост, Ђустендил; 13. Могила, Отошница, Крива Паланка; 14. Јачков рид, Костин Дол, Штип; 15. Касарски круг, Кочани. У мањем оквиру: топографска карта налазишта Старе колибе у Љанику.

Fig. 1. Regional map with necropolises containing the square and rectangular sacrificial vessels. Inset: topographic map of Stare Kolibe site in Ljanik near Preševo.

Медвеђа” локалитет је поново посећен и том приликом је пронађена још једна благо правоугаона посуда чије је дно украшено утиснутим мотивима у виду птичјих ногу, уоквирени урезаном линијом око које се налазе косе црте (т. II/1). У оквиру пројекта предузето је и сондажно рекогносцирање некрополе³ коју су, иначе, у неколико наврата девастирала непозната лица са детекторима.

³ Носилац пројекта је Завод за заштиту споменика културе, Ниш, а екипу су сачињавали археолози Т. Чершков, Завод за заштиту споменика културе, Ниш, А. Булатовић, Археолошки институт, Београд и П. Теодорски, теренски документариста, Ниш. Фотографије налаза: З. Радосављевић, Завод за заштиту споменика културе, Ниш.

Сл. 2. Положај сонди на локалитету Старе колибе.
 Fig. 2. Position of trial trenches at the Stare Kolibe site.

Сондажним рекогносцирањем отворено је 5 сонди укупне површине 116 m² (сл. 2). Грбови са спаљеним покојницима регистровани су у сондама 1, 5 и 6. У сонди 1, уз три гроба са спаљеним покојницима, пронађено је пет грובה формираних од камених циста у којима су похрањени остаци инхумираних покојника, који су, захваљујући прилозима, датовани у период XVIII–XIX в. У сонди 4 нађен је један гроб у форми цисте од камених плоча, који припада истом периоду, док грбови са спаљеним покојницима нису констатовани.⁴ У сонди 2 и сонди 3 нису евидентирани грбови, а у сонди 5 и сонди 6 откривени су само грбови са спаљеним покојницима. Некропола спаљених покојника је, према диспозицији откривених грובה, заузимала највиши део брежуљка и падине непосредно са источне и јужне стране. Најмања претпостављена димензија некрополе са спаљеним покојницима је 30 x 30 m. Некропола са каменим цистама је знатно већа и простире се на површини најмање претпостављене дужине око 70 m.

⁴ У припреми је монографија *Резултати систематског рекогносцирања ошћина Прешево, Бујановац и Медвеђа* у којој ће бити детаљно презентовани резултати овог истраживања.

ОПИС СОНДИ И ГРОВОВА

Сонда 1

Отворена је на око 10 m северно од сеоског потока, на јужној падини брега. Неколико метара северно од сонде 1 непозната лица прекопавала су гробове, а неколико метара јужно мештани су, обрађујући земљу, наилазили на гареж, пепео, ломљени камен, фрагменте керамике и спаљене кости, што објашњава избор локације ове сонде. Са проширењима сонда је захватала површину око 20 m². У источној половини сонде 1, на котатама 602,73–603,02 m налази се зона запечене земље правоугаоне основе димензија 2 x 1,8 m, дебљине 5–15 cm. Испод ове зоне налази се ватриште овалног облика димензија 1,6 x 1 m, дебљине 5–15 cm. Зона запечене земље делимично је прекривала гроб 1, док је ватриште било у његовом нивоу. Вероватно се ради о спалишту за мању групу гробова, између осталих и за гроб 1. Спалиште је затим, док је још било вруће, прекривено земљом која се услед топлоте запекла. Зато је у централном делу зоне, непосредно изнад спалишта, слој запечене земље најдебљи. У осталим сондама није било трагова ватришта, односно ломаче.

Гроб 1

Лоциран је уз источни профил сонде 1. Услед ерозије камена конструкција је делимично очувана (602,76 m). Рака, овалног облика, била је укопана у мрку земљу до стене (602,45 m) на коју су похрањени остаци спаљеног покојника. Међу спаљеним костима било је гари и уситњене керамике. Рака је покривена прво ситним, затим крупнијим камењем, а на крају мањим каменим плочама.

Гроб 2

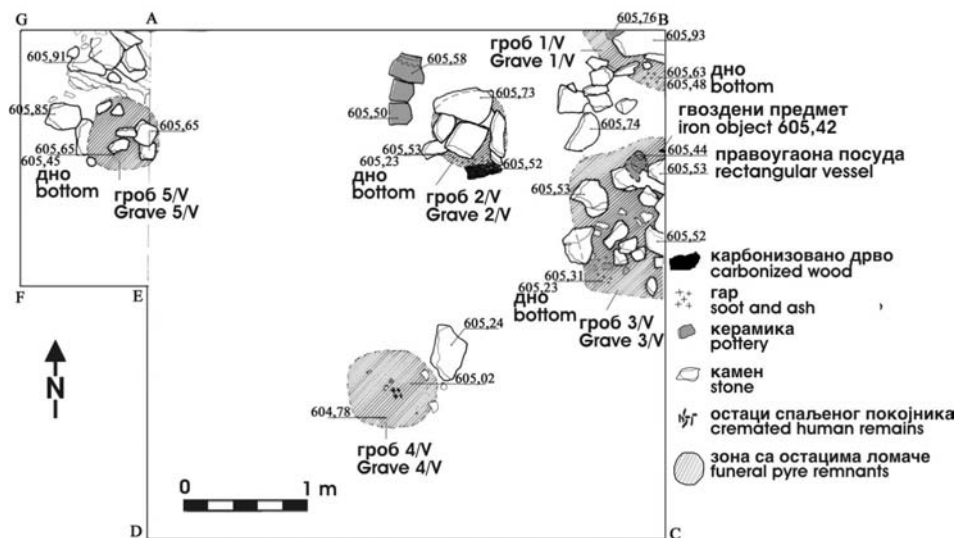
Налазио се у југозападном углу сонде. Око 15 cm испод камене конструкције неправилног облика димензија 0,8 x 0,7 m (602,86–602,95 m) налазила се рака овалног облика димензија 0,7 x 0,45 m, укопана око 20 cm у мрку земљу. У раци су се налазили остаци спаљеног покојника, гар и комадићи запечене земље дебљине око 5 cm.

Гроб 3

Смештен је у централном делу јужне половине сонде, уз јужни профил сонде. Испод конструкције од камених плоча (602,37 m) налазили су се остаци спаљеног покојника похрањени на мање камене плоче које су биле укопане у мрку земљу.

Сонда 5

Постављена је на јужној падини брежуљка, око 10 m североисточно од сонде 1. Захвата површину од 18 m². У сонди 5 пронађено је пет гробова са спаљеним покојницима (сл. 3).

Сл. 3. План основе сонде 5.

Fig. 3. Plan of Trial Trench 5.

Гроб 1

Смештен је у североисточном углу сонде 5. Гроб је покривен каменом конструкцијом (605,93 m) испод које се налазио кружни укуп у који су похрањени остаци са ломаче. Унутар овог слоја налазила се конична здела пречника 15 cm, рађена на витлу. Дно раке било је плитко усечено у стену (605,48 m). Остаци покојника били су концентрисани на јужној периферији раке.

Гроб 2

Налазио се око 1 m југозападно од гроба 1. Испод кружне камене конструкције пречника око 0,6 m (605,73 m) констатован је кружни укуп пречника око 0,7 m у коме су се налазили остаци са ломаче (605,53 m). На јужном ободу укопа налазио се већи комад карбонизованог дрвета. Уз северозападни обод укопа констатована су два фрагмента питоса и фрагмент лонца разгрнутог обода украшен валовницом. Дно раке било је плитко укопано у стену, на коти 605,23 m. Остаци покојника концентрисани су на јужној периферији раке уз остатке дрвета.

Гроб 3

Смештен је у централном делу источне половине сонде и улазио је источном половином у профил. Испод камене конструкције (605,53 m) констатован је укуп у облику неправилног круга пречника око 1,2 m. У

укопу се налазио слој са остацима са ломаче у коме су били похрањени посуда квадратне основе димензија 17 x 17 cm, чије је дно украшено насумично распоређеним дужим зарезима и гвоздени предмет у облику узенгије дужине 7 cm. Дно раке било је плитко усечено у стену (605,23 m). Остаци покојника смештени су на јужној периферији укопа.

Гроб 4

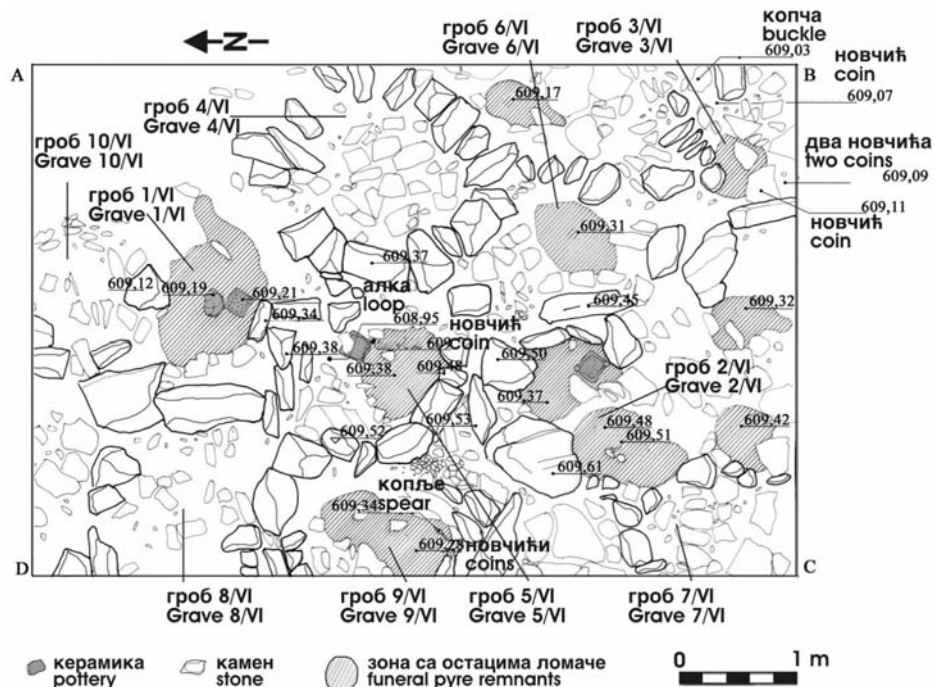
Налази се у централном делу јужне половине сонде. Услед стрмог терена, ерозија је оштетила камену конструкцију, испод чијих се остатака (605,24 m) налазила кружна рака пречника око 0,8 m. Остаци покојника смештени су у централном и јужном делу укопа. Дно је лежало на плитко засеченој стени, на коти 604,78 m.

Гроб 5

Смештен је у северозападном проширењу сонде. Испод камене конструкције (605,65 m) која је поремећена ерозијом констатована је кружна рака пречника 0,7 m. У плиткој раци, са котом дна на 605,45 m, налазили су се остаци покојника, са прилозима у виду гвозденог пробојца дужине 10 cm и гвозденог клина дужине 7 cm. На око 0,5 m западно од гроба нађен је гвоздени предмет дужине 10 cm око којег је омотана гвоздена жица, са алком на врху.

Сонда 6

Сонда 6 смештена је на највишој коти некрополе, вероватно на њеном централном делу. Удаљена је око 15 m северозападно од сонде 5. Захвата површину од 24 m². У овој сонди констатовано је 10 гробова са спаљеним покојницима (т. I/1; сл. 4–5). Према начину конструкције гробова у сонди 6 уочава се да су гробови 2, 4, 9 и 10 старији, односно да су целовитих, ненарушених конструкција, формираних у правилним редовима, на једнакој удаљености, док су остали гробови смештани између њих користећи делове њихових камених конструкција. Занимљиво је да том приликом није оштећен ниједан старији гроб, па се претпоставља да су гробови имали неке надземне белеге, односно да су камене конструкције биле изнад земље. Примећено је, такође, да су гробови 2, 4, 8 и 10 имали унутар раке прослојак жуте земље, који је раздвајао остатке са ломаче од црне земље са гаром. Да би се донели одређени закључци у вези са овим етажама потребно је анализирати да ли у садржају горњих етажа има остатака спаљених покојника и ако их има да ли се ради о истој особи која је сахрањена у доњем етажу. Гробови у сонди 6 која се налази на врху брега, на најдоминантнијој тачки некрополе, знатно су богатији од гробова на периферији некрополе (сонде 1 и 5).

Сл. 4. План основе сонде 6, горњи ниво гробова.

Fig. 4. Plan of Trial Trench 6, upper burial level.

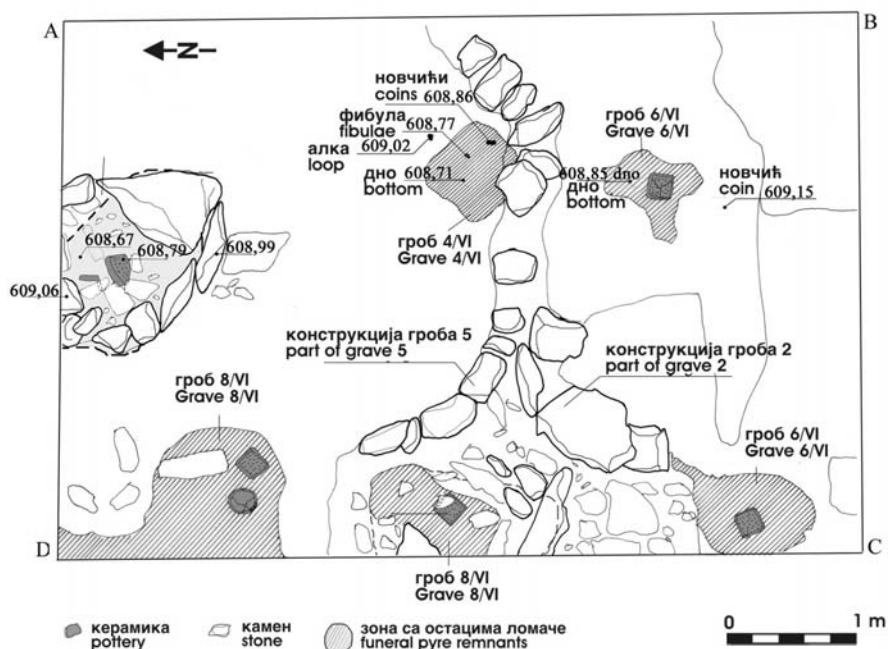
Гроб 1

Налазио се у централном делу северне половине сонде. Испод камене конструкције, приближно кружног облика, пречника око 1 m, на просечној коти 609,34 m, констатовани су остаци спаљеног покојника слободно похрањени са остацима са ломаче. Дно гроба је плитко усечено у стену. Унутар гроба, на коти 609,21 m нађена је квадратна посуда димензија 16 x 16 cm, чије је дно украшено радијално распоређеним низовима зареза (т. II/2). Непосредно уз њу нађен је конични тањир кратког цилиндричног врата пречника отвора 22 cm. Унутрашњост дна квадратне посуде украшено је краћим цртицама радијално распоређеним од центра посуде ка ивицама.

Гроб 2

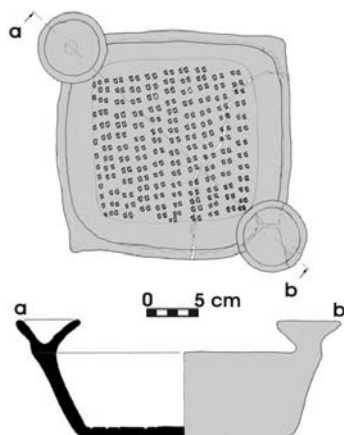
Смештен је у југозападном делу сонде (угао С). Испод камене конструкције овалног облика димензија 1,8 x 1,4 m налазио се слој црне земље са траговима гаражи.⁵ У овом слоју дебљине око 15 cm нађена је

⁵ Анализе овог слоја ће показати да ли је садржао и ситне остатке спаљеног покојника.

Сл. 5. План основе сонде 6, доњи ниво гробова.

Fig. 5. Plan of Trial Trench 6, lower burial level.

Сл. 6. Квадратна посуда (са пресеком а-б) са плитким коничним реципијентима у виду чашица, на два дијагонално наспрамна угла, гроб 2, сонда 6.

Fig. 6. The square sacrificial vessel (with cross-section a-b) with inner cups atop two diametrically opposite corners, Grave 2, Trial Trench 6.

шупље ливена бронзана алка пречника 2,2 cm, са намотајем од две танке бронзане жице. Испод овог слоја констатован је слој жућкасте земље дебљине око 3 cm, а испод њега налазили су се остаци са ломаче са костима спаљеног покојника. У том слоју, који лежи на стени у коју је дно раке плитко усечено, нађени су бронзани предмет налик кључу дужине око 7 cm, који је горео, и квадратна посуда димензија 20 x 20 cm (609,00 m) чије је дно украшено орнаментом у виду правоугаоних отисака распоређених у редове. На два дијагонално наспрамна угла, на ободу посуде, налазе се плитки конични реципијенти у виду чашица пречника 8 cm (т. II/3; сл. 6).

Гроб 3

Гроб 3 улазио је у источни и јужни профил сонде и само је мањим делом обухваћен сондом 6. На овом месту, приликом рекогносцирања у јесен 2005, откривена је посуда поменута на почетку текста (т. II/1). Испод камене конструкције, у западном делу гроба констатована је мања површина неправилног облика са остацима са ломаче, у којој су се налазила три слеplена бронзана новчића и један новчић на око 0,5 m југоисточно од њих, пречника 27 mm. Новчићи су се налазили на kotaма 609,07–609,11 m. На дну гроба (стена на 609,03 m) нађени су појасна копча димензија 3,2 x 2,4 cm и гвоздени предмет непознате намене димензија 5,5 x 3,5 cm. Два новчића (сестерцијуси) су читка и припадају ковању Филипа I Арабљанина (244–249). Први сестерцијус, чије податке дајемо испод, приказан је у стању пре (т. III/1a-б), а други после чишћења (т. III/1ц-д):⁶

Av. Натпис: IMPMIVLPHILIPVSAVG

Биста цара на десно са ловоровим венцем.

Лик цара представљен са брадом.

Rv. Натпис: PMSC OLVIM

[Провинција Мезија Супериор Колонија Виминацијум]

Стојећа женска фигура – персонификација

Провинције Мезије Супериор, са десне стране лав са леве бик.

Натпис у доњој зони: ANVI (шеста година ковања виминацијумске ковнице, односно 244/245. г.)

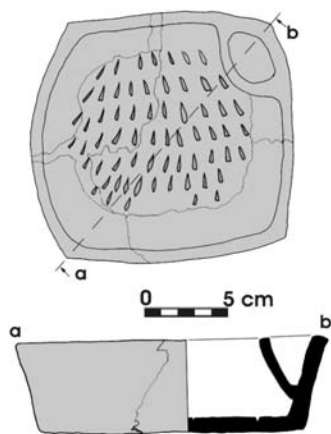
Бронза, сестерцијус, R–27 mm, t–14,7 gr.

Гроб се према овом налазу може датовати у другу половину III в.

Гроб 4

Налазио се у централном делу источне половине сонде 6. Испод камене конструкције кружног облика (609,37 m), пречника око 2 m (т. I/2) налазио се слој црне земље са траговима гаражи дебљине око 2 cm у коме је констатована бронзана алка. Испод овог слоја налазио се правоугаони укоп димензија 0,65 x 0,58 m, са остацима спаљеног покојника у коме су нађена три бронзана новчића (608,86 m), од којих први припада ковању Јулије Домне,⁷ друге жене Септимија Севера (193–211) и мајке Каракале, други Трајану (кован у периоду од 114 до 117), а трећи је новац Дидие Кларе, ћерке Дидиа Јулијануса, кован 193. Поред ових новчића, нађена је бронзана лучна фибула дужине 6,8 cm, која спада у

⁶ Захваљујемо колегиници Д. Јанковић-Михалцић, Народни музеј, Ниш, на помоћи око детерминације бронзаних монета.

Сл. 7. Квадратна посуда (са пресеком а-б), са коничним реципијентом у углу, гроб 5, сонда 6.

Fig. 7. The square sacrificial vessel (with cross-section a-b) with inner recipient in the corner, Grave 5, Trial Trench 6.

тип изразито профилисаних фибула без потпорне греде, хронолошки опредељена у II и почетак III в. (Војовић 1983: 38–40, Т. XII/102). Нађена је и шупље ливена бронзана алка, пречника 3,4 cm. Дно гроба (608,71 m) било је плитко усечено у стену.

Гроб 5

Гроб 5 се налазио у централном делу сонде, између гробова 1, 2, 4 и 9. Просечна надморска висина камене конструкције кружног облика, пречника око 1,6 m, јесте 609,46 m. Испод камене конструкције налазио се слој црне земље са траговима гаражи дебљине 20 cm, а испод овог слоја констатован је садржај са ломаче са остацима спаљеног покојника. Са остацима са ломаче пронађени су бронзани новчић Гордијана III (238–144), пречника око 30 mm, и квадратна посуда, димензија 22 x 22 cm, чија је унутрашњост преграђена у једном углу коничним реципијентом ширине око 4 cm (т. II/4; сл. 7) (608,96 m).

Гроб 6

Гроб 6 смештен је између гробова 2, 3 и 4. Конструкција овог гроба, заправо, користи веће камење околних гробова, између којих је постављано камење мањих димензија да употпуни форму круга. Коте на којима се налази камена конструкција, односно основа гробног садржаја су 609,45, односно 609,31 m. Гробни садржај је положен на дно плитке раке (608,85 m) која је усечена у стени. У гробу су нађени: бронзани новчић Филипа I Арабљанина, пречника 28 mm, гвоздени клин дужине 10 cm и квадратна посуда димензија 17 x 17 cm (т. II/5), чије је дно украшено косим, положеним и усправним утиснутим издуженим правоугаоницима који су распоређени у хоризонталне редове.

Гроб 7

Гроб 7 налазио се уз гроб 2, са његове југозападне стране. Целом западном половином улазио је у профил С-Д. Кружна камена кон-

⁷ Av. Натпис: IVLIA AVGVSTA

Биста женског лика са профилем у десно

Rv. Натпис делимично читак : INVNICT [...]

Женска фигура *en face*, у левој руци држи рог изобиља у десној скиптар

Бронза, as, R-26,5 mm, t-7,87 gr.

струкција покрива садржај са ломаче дебљине око 10–15 cm. На дну раке налазила се квадратна посуда димензија 15 x 15 cm, чије је дно украшено убодима неправилне форме (т. II/6).

Гроб 8

Налазио се у северозападном углу сонде 6, између гробова 1, 9 и 10, док је западном половином улазио у профил сонде (т. III/4). Камена конструкција била је правоугаоног облика на коти 609,40 m. Испод камене конструкције налазио се слој црне земље са доста гаражи дебљине 10–12 cm, а испод њега слој жуте земље дебљине око 3 cm. Гробни укуп је приближно кружног облика, пречника око 1 m. Испод слоја жуте земље похрањени су остаци са ломаче дебљине око 10 cm. На дну раке констатовани су правоугаона посуда (т. III/2) димензија 14 x 13 cm и тањир рађен на витлу. Горња површина обода посуде украшена је косим цртама, а на дну се налазе низови косих паралелних линија уоквирени урезаним хоризонталним линијама. Спољне стране зидова посуде украшене су двама паралелним хоризонталним урезаним линијама између којих се налази орнамент у виду изломљене линије.

Гроб 9

Налазио се у централном делу западне половине сонде 6. Камена конструкција гроба, приближно кружне основе пречника око 2 m, констатована је на коти 609,52 m. Западни део конструкције улазио је у профил сонде. Испод камене конструкције налазио се слој са остацима са ломаче са прилозима у виду два бронзана новчића, правоугаоне посуде димензија 17 x 16 cm и врха гвозденог копља са трном дужине 21 cm. Један новчић, пречника 32 mm (сестерцијус), био је делимично читак, па је било могуће утврдити да је кован за време цара Марка Аурелија (161–180). Други новчић, пречника 26 mm, није био читак. Дно посуде правоугаоне основе украшено је низовима вертикалних и хоризонталних утиснутих издужених правоугаоника који су уоквирени истим орнаментом.

Гроб 10

Налазио се у централном делу северне половине сонде. На коти 609,12 m, испод кружне камене конструкције констатована је зона црне земље правоугаоне основе, димензија 0,9 x 0,6 m, помешана са делићима гари. Испод овог слоја дебљине 5–8 cm налазио се слој жуте земље дебљине око 5 cm. Испод жуте земље констатован је слој са остацима са ломаче дебљине око 10 cm, а на дну раке која је плитко усечена у стену налазила се квадратна посуда, димензија 19 x 19 cm, чије је дно украшено јамицама неправилног облика. У поједине јамице утиснути су каменчићи (т. III/3).

АНАЛОГИЈЕ

Некрополе идентичног сепулкралног обреда констатоване су у суседном селу Себрат, затим Доњој Љубати у општини Босилеград и околини Криве Паланке (Bulatović 2005; *idem*, in press). Некрополе овог типа појављују се, такође, у околини Пирота, Драшана, Поповјана, Кочана, као и на Родопима (Пејић 1993; Машов 1975; Митова-Джонова 1978; Атанасова 2005; Најденова 1972). На некрополи у Доњој Љубати, на локалитету Стојкова њива констатована су два типа гробова: гробови са плитком раком без урне са остацима покојника похрањеним на дну, која је покривена каменом конструкцијом и гробови са дубљом раком, која је обложена и покривена каменом конструкцијом, са остацима покојника у урнама. Први тип гробова идентичан је гробовима из Љаника. У Себрату, на локалитету Горњо обрусце нису обављена археолошка ископавања, али се према каменим конструкцијама и остацима спаљених покојника, који су констатовани приликом обиласка терена на површини, закључује да су у питању конструкције гробова идентичне онима из Љаника. Ова се некропола, на основу налаза из појединих гробова, датује у прву половину IV в. На локалитету Могила у Отошници код Криве Паланке, поред скелетних, нађено је и неколико гробова које су чинили плитки укопи испуњени остацима спаљених покојника и покривени каменим конструкцијама.⁸ Идентичан сепулкрални обред констатован је у Малој Лукањи код Пирота на локалитетима Љубавица и Камик, затим Драшану у западној Бугарској, Поповјану у југозападној Бугарској и Кочану у источној Македонији. Некропола у Драшану датује се у период од средине II до средине IV в., а некропола у Поповјану у III, односно почетак IV в. На локалитету Касарски круг у Кочану, која се према покретним налазима датује у период II–IV в., пронађени су гробови са спаљеним покојницима покривени конструкцијама елипсоидне форме начињеним од речних облутака. Изнад укопа у којима су се налазили остаци покојника, пепео, животињске кости и прилози констатоване су камене покровне плоче.

Из наведеног се примећује да су некрополе овог типа распрострањене искључиво у планинској области која захвата територије југоисточне Србије источно од Јужне Мораве, затим западне Бугарске и источне Македоније. Некрополе се, хронолошки, смештају у период од средине II до средине IV в.

Веома је индикативно, међутим, што се на свим наведеним некрополама као гробни прилози појављују правоугаоне, односно квадратне

⁸ На овим подацима захваљујемо се колеги Ц. Крстевском, Музеј на Македонија, Скопље.

посуде (видети напомену 1). На основу контекста налаза претпостављамо да су имале функцију жртвеника за неки од погребних ритуала приликом сахрањивања покојника (Bulatović, in press). Поред наведених некропола правоугаоне посуде су констатоване, као случајни налази, у околини Ђустендила и Перника (Иванов 1910: 178, обр. 25; *idem* 1920: обр. 63/а, 87; Најденова 1985).

Форма правоугаоне посуде није карактеристична за дијапазон керамичких облика римске културе. Посуде сличног облика појављују се у неолитској епохи у Тракији, али и на територији старчевачке, односно винчанске културе. Ове посуде-жртвеници, обично су имале ножице и биле су богато украшене урезаним орнаментима (Детев 1959: 57 ff, обр. 82; Garašanin 1979: 126, 167). Поред правоугаоних посуда на овим некрополама појављују се и посуде кружног дна, са мањим реципијентима на ободу, или унутар посуде. Ове посуде подсећају на праисторијске керносе карактеристичне за културе бронзаног и гвозденог доба. Орнаменти на правоугаоним посудама са античких некропола, такође, указују на јаке праисторијске традиције. На посуди са некрополе у Доњој Љубати констатовани су орнаменти у виду утиснутих концентричних кругова у комбинацији са мотивом птичје ноге изведеним назубљеним инструментом. Идентична организација мотива уочена је на керамици раног гвозденог доба на територији Тракије и источне Србије (Gotzev 1994: figs. 3–11; Jevtić 1983: Т. 11/3, 13/3, 19/5; *idem* 1994: pls. 1/1–3; 2/1, 4; 3/1, 3; Bulatović 2005: 164–166). Комбинацију ових мотива Јевтић (Jevtić 1994: 131) везује за тип Инсула-Банулуи културе који датује у касни IX и прву половину VIII в. п. н. е.

У хеленистичком периоду поменути аутохтони орнаменти скоро сасвим се губе. Спорадично се појављују само на локалитетима на крајњем југоистоку Србије (Vukmanović i Popović 1982: Т. X/7, XI/1, 2, 8; Bulatović, in press).⁹

У периоду касне антике, међутим, орнаменти утиснути назубљеним инструментом, концентрични кругови и други печатни орнаменти поново су, после више од једног миленијума, најдоминантнији украс на керамици територије источне Македоније, југоисточне Србије и западне Бугарске (Соколовска 1976: сл. 9–10; 21–22; Шурбановска 1999: сл. 5; Јованова и Михајлова 1999: сл. 41; Чангова *et al.* 1981: обр. 34/4, обр. 35; Љубенова 1981: обр. 20/1, 22/5, 39/1–2; Најденова 1985: Т. 100). Митова-Джонова (1978) сматра, такође, да жигосани мотиви воде порекло из традиција трачке керамичке продукције II и I миленијума п. н. е.

⁹ Керамика тих стилско-типолошких карактеристика констатована је на локалитетима Кале у Кршевици и Каџипуп у Ораовици.

ЗАКЉУЧАК

Према налазима бронзаних монета из гробова, накропола Старе колибе у Љанику може се хронолошки одредити у период III в. Некрополе са спаљеним покојницима, покривене каменим конструкцијама које су вероватно чиниле ниске тумуле, преостатак су трачке праисторијске традиције и, сасвим извесно, не припадају дарданском сепулкралном циклусу. Према стилско-типолошким особинама керамике са ових некропола, превасходно правоугаоних, односно квадратних посуда-жртвеника и печатних орнамената на керамичким посудама, може се закључити да су некрополе припадале неком аутохтоном трачком племену, које је неговало јаке традиције праисторијских култура. Топономастика такође сугерише на то да су трачки називи у античком периоду на централном Балкану концентрисани на територији источно од Јужне Мораве (Parazoglu 1969: 194). Из извора сазнајемо да су средином II в. већина младића из Скупа, Наиса и Ремезијане, који су регрутовани за војску, били Трачани (*ibid.*: 188). Са трачким зиданим гробницама се пореди и гробница из Горњана код Бора, док се за покојника каже да је био трачког порекла (Јовановић 2004: 195). Иако је, по свему судећи, ова територија припадала трачком етносу, остаје неизвесно које је од трачких племена користило ове некрополе и примењивало обичај жртвовања у правоугаоним, квадратним, или кружним жртвеницима.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Атанасова, И.
2005 Една античка некропола на Касарски круг – Кочани. *Macedoniae acta archaeologica* 16: 211–224.
- Војовић, Д.
1983 *Rimske fibule Singidunuma*. Београд: Музеј града Београда.
- Вулатовић, А.
2005 *Топографија праисторијских налазишта на територији југоисточне Србије*. Магистарски рад, Филозофски факултет, Универзитет у Београду.
in press Rectangular grave vessel and stamped ceramic from the antiquity period in the central Balkans: contributions to the study of prehistoric traditions during the Roman period. *Сџаринар* (н.с.) 57.
- Чангова, И., *et al.*
1981 Праисторически селишта. Рр. 11–51 in *Перник, Поселищен живої на хълма Кракра 1*, ed. И. Чангова. Софија: Българската Академия на науките and Археологически институт с музей.
- Детев, П.
1959 Материали за праисторията на Пловдив. *Годишник на Народния археологически музеи Пловдив* 3: 3–80.

- Garašanin, M.
1979 Centralnobalkanska zona. Str. 79–212 u *Praistorija jugoslavenskih zemalja II: neolitsko doba*, ur. A. Benac. Sarajevo: Svjetlost i Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.
- Gotzev, A. M.
1994 Decoration of the Early Iron Age pottery from south-east Bulgaria. Pp. 97–128 in *The early Hallstatt period (1200–700 B.C.) in south-eastern Europe. International Symposium from Alba Iulia, June 1993*, ed. H. Ciugudean and N. Boroffka. Alba Iulia: Muzeul Național al Unirii Alba Iulia.
- Иванов, И.
1910 Отчет за разкопките при Кадин мост (Кюстендилско). *Известия на българското археологическо дружество* 1: 178.
1920 Кюстевдилският Хисарлък и неговит старини. *Известия на българското археологическо дружество* 7: 87.
- Jevtić, M.
1983 *Keramika starijeg gvozdеног doba na centralnobalkanskom području*. Centar za arheološka istraživanja 2. Beograd: Filozofski fakultet.
1994 Stamped pottery of Insula Banului type and the beginnings of the Basarabi culture in Serbia. Pp. 129–142 in *The early Hallstatt period (1200–700 B.C.) in south-eastern Europe. International Symposium from Alba Iulia, June 1993*, ed. H. Ciugudean and N. Boroffka. Alba Iulia: Muzeul Național al Unirii Alba Iulia.
- Јованова, Ј., и Михајлова, М.
1999 Скупи – источна некропола – истражувања 1994. г. *Macedoniae acta archaeologica* 15: 203–250.
- Јовановић, А.
2004 Бор и околина у античком периоду. Стр. 165–231 у *Бор и околина у праисторији, антици и средњем веку/The Bor Area in Prehistory, Antiquity and the Middle Age*, ur. М. Лазић. Бор и Београд: Музеј рударства и металургије и Центар за археолошка истраживања Филозофског факултета.
- Љубенова, В.
1981 Селиштето от римската и рановизантиската епоха. Pp. 107–128 in *Перник, Поселищен живої на хълма Кракра I*, ed. И. Чангова. София: Българската Академия на науките and Археологически институт с музей.
- Машов, С.
1975 Тракијски некропол от римската епоха при с. Драшан. *Археологија* (София) 1: 41–49.
- Митова-Джонова, Д.
1978 *Касно-антична керамика в с. Појовјане-Самоковско*. Самоков: Национален институт за паметниците на културата, Исторически музей.
- Најденова, В.
1972 Une necropole Thrace de l'epoque romaine dans les Rhodopes. *Thracia* 1 (Sofia): 150–152.
1985 Римската вила в с. Кралев Дол. *Разкопки и проучвания* 14: 79–91.

- Parazoglu, F.
 1969 *Srednjbalkanska plemena u predrimsko doba (Tribali, Autatijati, Dardanci, Skordisci i Mezi)*. Djela 30. Centar za Balkanološka ispitivanja 1. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.
- Пејић, П.
 1993 *Римске некрополе и насеље код Мале Лукање на Сїјарој ѓланини*. Магистарски рад, Филозофски факултет, Универзитет у Београду.
- Соколовска, В.
 1976 Прилог кон проучувањето на керамиката со печатени орнаменти од Македонија. *Macedoniae acta archaeologica* 2: 157–167.
- Шурбановска, М.
 1999 Стакина чешма – керамички наоди. *Macedoniae acta archaeologica* 15: 251–260.
- Vukmanović, M., i Popović, P.
 1982 Sondažna istraživanja gradinskih naselja na području Vranjsko-preševske kotline. Centar za balkanološka ispitivanja 18. *Godišnjak* 20 (Sarajevo): 189–210.

ALEKSANDAR BULATOVIĆ and TONI ČERŠKOV

ROMAN PERIOD NECROPOLIS WITH CREMATIONS
 AT LJANIK NEAR PREŠEVO

Summary

At the Stare Kolibe site, in Ljanik village in the region of Gornja Pčinja, near the border with the FYR of Macedonia, a necropolis was partially excavated with five trial trenches, exposing a total of 116 m² (fig. 2). In addition to six stone cists with inhumations, dated to the 18th–19th centuries, some eighteen grave pits containing Roman period cremations were uncovered (in Trial Trenches 1, 5 and 6). The grave pits were dug into brown earth, with the grave bottom shallowly cut into the rock. The cremated human remains, along with the grave goods, were laid at the grave bottom. After the grave pit was filled up, a circular or oval stone structure was formed above it. In Trial Trench 1, some three graves were uncovered, with no grave goods at all. In the eastern part of the Trial Trench 1, close to Grave 1, a burnt area was discovered measuring 1.6 x 1 m, above which was a rectangular area of baked earth measuring 2 x 1.8 m. This is taken to be traces of a crematory fire which was covered with earth immediately after use. In Trial Trench 5 (fig. 3) five graves were uncovered, the grave goods of which consisted of a conical bowl in Grave 1; a slightly rectangular sacrificial vessel and iron objects in Grave 3; and two iron objects in Grave 5. In Trial Trench 6 (figs. 4–5; pl. I/1), which was located on a dominant rise in the central part of the necropolis, 10 cremations were unearthed. These graves are richer than the ones on the peripheral part of the necropolis, equipped with more numerous and various grave goods. At the bottom of all the graves, apart from Grave 4, along with the cremated human remains were

square or slightly rectangular sacrificial vessels. In Grave 1, beside the square vessel (pl. II/2), a platter of fired clay made on a potter's wheel was found. Grave 2, along with the square vessel with inner cups atop two diametrically opposite corners (fig. 6; pl. II/3) contained a bronze loop and an iron object similar to a key. Grave 3, along with a square vessel (pl. II/1), contained four bronze coins, two of which are clearly readable and belong to the coinage of Philip I, the Arabian (244–249) (pl. III/1, – one sesterce is shown before, and another after cleaning process), and a bronze buckle. In Grave 4 (pl. I/2) three bronze coins were found, the first of which belonged to coinage of Julia Domna, wife to Septimius Severus (193–211), second to Trajan (114–117), and the third to Didia Clara (193) daughter to Didius Julianus, along with bronze fibulae and a bronze loop. Along with the square sacrificial vessel with inner recipient in the corner (fig. 7; pl. II/4), in Grave 5 a bronze loop and a bronze coin of Gordian III (238–244) were found. Grave 6, along with a square vessel (pl. II/5) contained a bronze coin of Philip I the Arabian, and an iron nail. In Grave 7 grave goods encompassed only the square vessel (pl. II/6), whereas in Grave 8 (pl. III/4) along with the square vessel (pl. III/2) a platter of fired clay made on a potter's wheel was also found. In Grave 9 along with a square vessel, two bronze coins, one of which belonged to the coinage of Marcus Aurelius (161–180) and an iron spearhead with a long tang were uncovered. In Grave 10 only a square vessel (pl. III/3) was found. Judging from the grave goods in general, and bronze coins in particular, the necropolis should be dated to the 3rd century. Similar necropolises are located in the close vicinity of the site (*e.g.* Donja Ljubata, Sebrat, Svinjšte, Mala Lukanja), and also in south-west Bulgaria (*e.g.* Popovjane, Drašan) and north-east Macedonia (*e.g.* Kočani, Otošnica) (fig. 1) – all the mentioned necropolises have in common the square or rectangular sacrificial vessels. With these vessels, wheel made pottery decorated with stamped ornaments are often found. These are characteristic of the late Iron Age in this region. Thanks to the grave construction, the characteristic pottery and ornamentation, in addition to written sources and toponyms, these burial sites can be attributed to autochthonous Thracians of highly conservative culture, who had not accepted the trends of Roman civilization in their entirety.

Примљено: 10. јануара 2007.

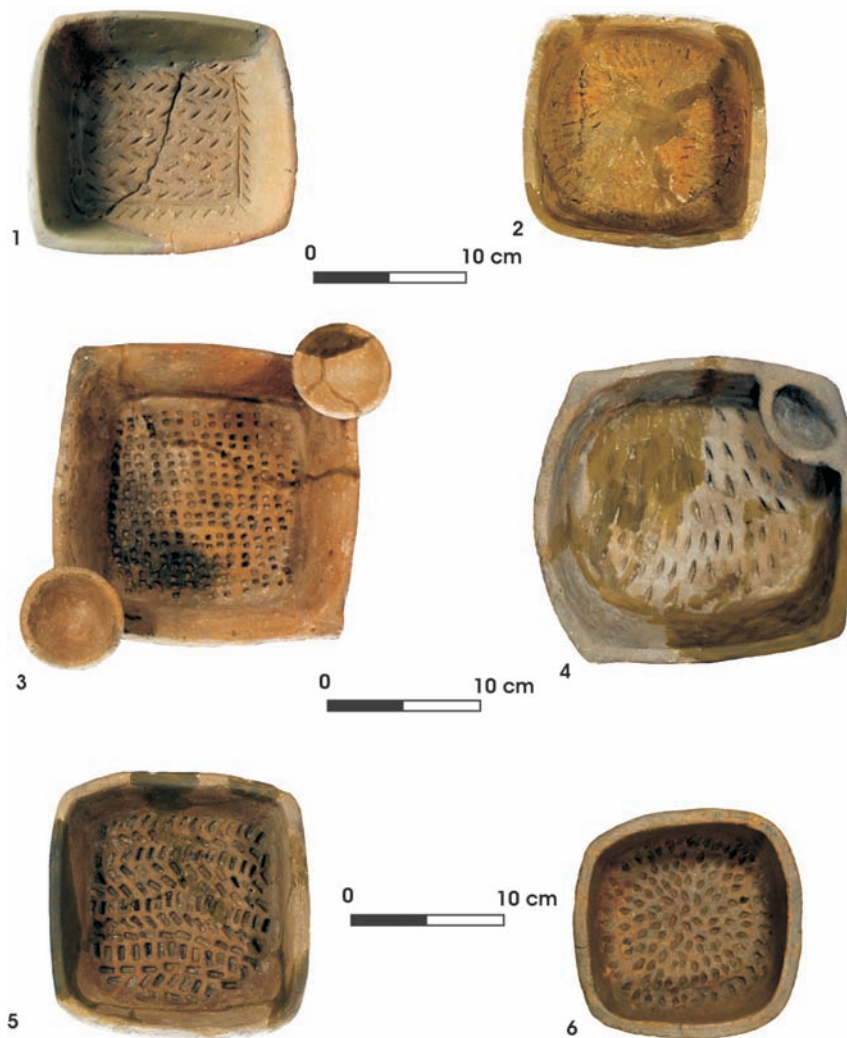
UDC 904-03:718.032(37)](497.11 Ljanik)»02»

1. Основа сонде 6, горњи ниво гробова, снимак са запада (фото Т. Чершков).
1. Trial Trench 6, upper burial level (seen from the west) (photo by T. Čerškov).

2. Кружна камена конструкција гроба 4, сонда 6, снимак са запада (фото Т. Чершков).
2. Circular stone structure of Grave 4, Trial Trench 6 (seen from the west) (photo by T. Čerškov).

1. Благо правоугаона посуда-жртвеник, гроб 3, сонда 6. 2. Квадратна посуда-жртвеник, гроб 1, сонда 6. 3. Квадратна посуда-жртвеник са плитким коничним реципијентима у виду чашица, на два дијагонално наспрамна угла, гроб 2, сонда 6. 4. Квадратна посуда-жртвеник, са коничним реципијентом у углу, гроб 5, сонда 6. 5. Квадратна посуда-жртвеник, гроб 6, сонда 6. 6. Квадратна посуда-жртвеник, гроб 7, сонда 6.

1. A slightly rectangular sacrificial vessel, Grave 3, Trial Trench 6. 2. The square sacrificial vessel, Grave 1, Trial Trench 6. 3. The square sacrificial vessel with inner cups atop two diametrically opposite corners, Grave 2, Trial Trench 6. 4. The square sacrificial vessel with inner recipient in the corner, Grave 5, Trial Trench 6. 5. The square sacrificial vessel, Grave 6, Trial Trench 6. 6. The square sacrificial vessel, Grave 7, Trial Trench 6.

1. Два бронзана сестерцијуса Филипа I Арабљанина, гроб 3, сонда 6: први је приказан пре (а, б), а други после чишћења (ц, д). 2. Квадратна посуда-жртвеник, гроб 8, сонда 6. 3. Квадратна посуда-жртвеник, гроб 10, сонда 6.

1. Two bronze sesterces of Philip I the Arabian, Grave 3, Trial Trench 6: the first is shown before (a, b), whereas the second is shown after the cleaning process (c, d). 2. The square sacrificial vessel, Grave 8, Trial Trench 6. 3. The square sacrificial vessel, Grave 10, Trial Trench 6.

4. Сонда 6, основа гроба 8, снимак са истока (фото Т. Чершков).
4. Trial Trench 6, Grave 8 (seen from the east) (photo by T. Čerškov).